

Р 1116 (2-ур)
ІК С 65

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр РШБ(2-4); С65 Інв. № 242.9803

Автор Сорока О.

Назва Життя в Русі.

Місце, рік видання К., 1936.

Кіл-ть стор. 158, [1] с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій _____

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип _____

Конволют _____

Примітка: 2.02.2004.

Моя -

elib.nlu.org.ua

ОЛЕКСАНДР СОРОКА

ЖИТТЯ В РУСІ

Державне Літературне Видавництво

Київ • 1936

elib.nlu.org.ua

Редактор П. Вільховий
Художник К. Качанов
Техкерівник Я. Бронштейн
Коректор Я. Склярський

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Жизнь,

текущая

В МОИХ СЛОВАХ И ТКАНЯХ,

Это есть

и будет

ваша жизнь

В. Луговской

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

ПЕРЕБОРЕЦЬ ОПАНАС

Ой, ішли, ішли через степ - лани,
Через степ - лани, та ще й три пани,
Та ще й три пани, як ті три сини,
Як ті три сини - свояни.
А що перший пан,
 то куркуль Степан,
А що другий пан, то дідич Іван,
А що третій пан, то сам піп Олян.
І сказав Степан — багатющий пан :
— Розорили нас,
 розігнали нас,
Гайдамака був — голови позбувсь,
Німець був — не спас, тільки живи спас*,
А Петлюра йшов, що той дим пройшов.
Й довелося нам,
 отаким панам,
У широкий світ, а що ранок - світ
Вирушати десь :

* Пояснення до слів, позначених зірочкою, див. на прикінці книги.

Бо повстав на нас перебієць наш,
Перебієць наш,
Опанас.
Він прийшов не сам —
переборець з ним,
Переборець з ним —
робітник старий,
Робітник старий, що в нужді конав ...
І сказав Іван,
з діда дідич,
пан,
З діда дідич,
пан,
кармазин - жупан :
— Дорогий Степан, був Микола в нас,
Був Микола в нас,
Панопас ?
Та й Микола наш
нас
не спас ...
Дорогий Степан, був Денікія - пан ?
Був Денікія - пан !..
І Денікія - пан, що туман, пропав.
І припало нам,
отаким панам,
По світах ходить,
По світах ходить,
Світ - життям нудить:

Бо прийшов отой, перебієць наш,
Перебієць наш,
Переборець наш,
Опанас.

Він не сам прийшов — переборець з ним,
Переборець з ним —

робітник старий,
Робітник старий, що в мужді конав ...
Й довелося нам,

отаким панам,
Утікати однак ...

І сказав Олян,

піп —

не пан —

охлян* :

— Дорогий Степан, багатющий пан,
Дорогий Іван, з діда дідич, пан,
Я ланів не мав,
Я степів не мав,
Тільки бога мав,
Що панам наймав,
А й мені зза вас довелося йти,
Довелося йти, бо прийшли чорти,
Бо прийшов отой, перебієць наш,
Перебієць наш,
Переборець наш,

Опанас.

І ні вас, пани,

ні мене, пани,

Бог не спас ...

Ой, ішли пани через степ - лани,
Через степ - лани, як ті три сини,
Як ті три сини - свояни.

І сміявся з них перебієць наш,

Перебієць наш,

Переборець наш,

Опанас :

— Не вертатись вам з походеньок,

Ні!

Не вертатись вам з чужини ...

Розорали вже,

розорали вже

Межі - граві днів,

Межі піль - лавів,

Степ - лани.

І поставили

На кордонах скрізь,

На границях скрізь

Міць невидану,

Міць нечувану,

Молодці мої,

Братави ...

ВЕСНА

Ворушиться на панелях вітер,
Струменіє в далечінь юрба,
Тихо - тихо біблашіють* віти,
Тихо - тихо бруниться верба.

Ранок випав ніжний і привітний.
В ополонках розляглась весна.
Ворушиться на панелях вітер,
Кожний нерв — напружена струна.

І я знаю :

давнє —

спогад тільки :

Край своє вже одболів давно.
Зазирає майже в кожну щілку
Наше сонце міліоном снос*.

И там, де вічно бур'яни буяли,
Виснуть крокви й риштувань стрілки,
Виростають у степу квартали
Й довші стали вулиці міські.

І не пройде знову по дорогах
Осоружна постать павука,
Що віками селянина торгав
І знущавсь віки з робітника.

І в степу не бути по - старому :
Од старого — порох у віках.
Простяглась над степом по - новому
Переможна партії рука.

З ЛАНІВ КОЛГОСПНИХ ДО КОЛГОСПУ

Линули луни лунких пісень,
Падало проміння снопом у прірву:
На горизонті доходив день,
З поля вертали дівчата веселі.

Пісня лягала, як роси у сутінь.
Лиця закурені —
 радість і втома.
Понад дорогою —
 пороху буртіль*,
І над головами —
 присмерку пасма.

В кожної погляд —
 вогка млака*,
В теплих обіймах розгубиться вечір,
Ранком зустрінуть сонце хапко
І над полями лунатиме пісня.

И стане на чолі своєї бригади
Та, що сьогодні в бригаді береза * :
Кожну співачку на ланку спровадить
Й визначить норму до вечора кожній.

Й будуть дівчата навзаводи з піснею
Буйну пшеницю у копи складати,
Щоб, повертаючись, кпиною * втішною
Поглузувати з хлопців у присмерку.

1931 р.

В НАШОМУ СЕЛІ ЗА ДОНОМ

В нашому селі за Доном трапилась велика радість :
Дід старий Андрій Амурець став колгоспником
на старість.

Дід старий Андрій Амурець, той, що був не раз
в Сибіру,
Став господарем великим спільного клина допіру.

А ще вчора й сам він проти виступав на
спільних з борах
Де ж, стара йому казала, що в колгоспі жити — горе.

Де ж, стара йому казала, що не мед в колгоспі
п'ється.
Що з колгоспника й дитина насміхається - сміється.

Та не так стара казала, як отой сусід Макарій,
Що в степах колись ходили вівці його — чорні хмари.

Що колись його обори доглядала чорна челядь,
Що колись ліси, як мури, на його чорніли землях.

Та зневіривсь дід Амурець і старій він не повірив,
Прислухатися до брехень стало і йому надміру.

Та й розмови Макарові дуже вже його стомили,
Остогид йому Макарій, стерпіти його не сила.

І пішов він до колгоспу, уклонивсь нозій громаді,
Уклонився низько - низько й оповів про все на раді;

И прийняла його, як брата, вся колгоспницька громада.
Хоч його стара Параска і не зовсім, мабуть, рада.

Ну, а з Макаром - сусідом говорили потім разом,
Бо в селі Макар сьогодні — це старих часів проказа.

І тепер старий Амурець у бригаді ходить перший,
Не діймає трутням віри і не вірить більше шершням

МАТИ

Приїхала мати до мене з села,
Як земля стара,
Як земля стара,
Ой, стара!
Приїхала мати до мене з села.

З старістю своєю спогад привезла:
Колись молода,
Колись молода.
Ех, года!

А ще так недавно, кільканадцять літ —
Цвітом цвіт,
Живоцвіт

Бігала до пана в економію
Тільки білий світ,

Тільки стане світ
Половіть.

А тепер стара вже,
ой, стара!
З старістю своєю спогад привезла:
Молодість на пана,
Молодість на пана
Не з добра
Мила моя мати,
Мила моя мати
В економію однесла.

А хотілось бачити б
молодою,
Зелен - зеленою,
Зелен - зеленою —
зеленицею,
Красною весною.

А хотілось бачити б
молодою
Бистрою - бистрицею,
Дужою такою,
Як і я ...

— Дуже вже давно я в тебе не була,—
Мовила вона,

Мовила вона,—
Дуже вже давно я в тебе не була.
Так немов я, сину, цілий вік
Десь тебе не бачила,
рік —
не рік,—

I - I -
да - авно - о !

Ти тепер інакший,
ти не той,
Що колись було,
Що колись було.
Ет, сплило !..

Й ніжно посміхнулись очі спід повік
Чорні, як жуки.
Страх, які !
Сину мій хороший,
соколе ясний,
Ти ж і не лихий,
Ти ж і не лихий,
А такий ...
Сину мій хороший,
соколе ясний,
Ой, чого ж ти, сину, став сумний ?

Може, тобі, сину, щось ле так ?
Може, тобі, сину, щось болить ?
Ти мені скажи,
Ти мені скажи,
Не тужи !
А чи ж нам тужить,
А чи ж нам тужить ?
Тільки й жить !
Ми своє, мій сину, одтужили вже.

Хай вони ще тужать, як тужили ми,
Хай вони ще стогнуть, як стогнали ми,—
Не стогнати нам,
Не стогнати нам —
Хазяїнам !

Я тепер колгоспниця на всю губу,
Я тепер заможниця в нашому селі,
Знають і малі,
Знають і малі
В нашому селі.

Тільки підтопталась трохи я,—
Еж не молода,
Еж не молода ...
Ех, года !
А якби десятків три назад,
А якби десятків два назад,

А якби один,
А якби один,
Цвіту,
Син!.

Загула б чорноземля піді мною,
Загула б чорноземля піді мною —
Молод - молодницею молодою.

Загула б чорноземля,
увігнулась,

Молод - молодиця,
Бистрина - бистриця
Посміхнулась.

Сину мій хороший, сину дорогий,
Ой, чого ж ти, сину, став такий?
Може, тобі серце запеклося?
Може, щось, мій сину, зле здалося?
Може, тобі шкода матері старої,
Матері старої,

Гей, немолодої?

Сину мій хороший, сину дорогий,
Ой, чого ж ти, сину, став такий?
Може, тобі шкода, що я не жила?
Може, жаль, що молодість панівець зійшла?
Може, жаль, що жити пізно почала
Й до кінця початого, гей, не довела?

Сину мій хороший,
Весенько моя,
Знаю я!
Знаю я, дитино!
Сумувати ж нічого,
Цур йому!

Сивина на скронях?
Сивина на скронях?
Сумувати нічого,—
Ще не дну зиму проживу я, сину ...

А як ні!
Станеш ти на зміну,
Станеш ти на зміну,
Сину!
Сину мій,
Мені!

Й те, що я, почавши, не кінчу,
Кінчиш ти, дитино,
Кінчиш ти, дитино!
Я за тебе, сину мій, ручусь.
Посміхнися ж, сину,
Це ж не все!
Хай, мій сину, туга
Ворога ссе ...

ДИД ІВАН

Цвіте табак і липа у меду,
На сонці блякне золотавий лист.
Легенький вітер з півночі подув
І серед жита хвилею розливсь.

Набігла хмарка —
 обрій почорнів.

І на дорозі —
 цівкою пісок.

І знову вітер знявся з ясенів
І десь помчав на села,
 за лісок.

І раптом тихо.
 Посиніла даль.

Цвіте табак.
 На рейки впав гудок.

Ще мить одна —

І в калюжках вода :

Над степом пройде благодитний дощ.
І прийде потім ніжне сонце знов,
З калюжі сірий горобець хлебне,
Щоб захватись в лиштві за вікном
І розважать цвіріньканням мене.

І зайде в хату дід старий, Іван,
На люльку взяти пучку тютюну,
Погомоніти знову про жнива
І ненароком про свою труну.

Бо, де ж, він бога ще торік спалив
І харамаркала * прогнав з двора,
А зараз знову хтось йому налив
Про господа й апостола Петра.

Та знаю я, що дід Іван не з тих,
Хоч він колись і був собі ніщо :
Він пише нині грамотно листи
І до колгоспу перший він прийшов.

І хто б йому не говорив про це.—
Прадавній казці він не вірить більш :
Йому колишнє, як Ідкий оцет,
І бог — обставин неприємний збіг.

І те, що знає зараз під Іван, —
Це наслідки борні і мозолів...
Щоб виросла така, як слід, трава,
Докласти треба праці й до землі.

elib.nlu.org.ua

ВЕЧІР — НІЧ

Це не в Тичини „На майдані“,
І не голосять матері —
Палають вогниська, як дні,
Як перші сполохи повстання,
І заграви, немов півні,
 Й багрові хмари угорі.

І слухають старі уважно,
 Й пустують,
 бавляться малі ---
Вони уперше вихідні,
Й такі закурені й поважні,
Як жовті копи в далені
На рідвій матері землі.

Їм весело —
 це так!
 Сьогодні

В очах їм радість

буйний сміх :

Вони зійшлися, щоб послухать

Про наслідки робочих днів,

Бо,

Де ж,

розвіялася скруха

І легко буде у зимі !

З них навіть і малюток знає :

По десять кіл —

на трудодень,

І хлібоздачу вже давно

Закінчено,

і кожний має

В засіках на посів зерно,

Не тільки на робочий день.

Це не в Тичини „На майдані“

Сідає день,

спадає ніч —

На царині горять вогні,

І постаті мов на екрані,

І не стихає людська річ ...

Вечір —

ніч.

1931 р.

НА ДОНБАС

На пероні в шеренгу вагони і люди,
На пероні оркестра шовковий шурхіт.

Шумовінням шелеснуло, шаснуло шумом :
Пожвавішали хлопці в шурхливому шамоті.

Й затріщало, розбіглось гребнями під ноги,
Над схвильованим натовпом чорні руки :

— Комсомольці, що їдуть з Одеси у шахти,
Допоможуть рутченківцям стати ударними.

І розгойдане закликком тепле повітря
Одкотилось луною у Чорне море.

Одгукнулись шумливо причайні горлянки
У шурхливому шурхоті потягу й музики.

БАЛАДА

(З циклу „Про комунарів“)

.. Ой, не йди, дуко,
Руда гадюко,
Де голота п'є ...

Народна пісня

День починався,
чорвіла рілля,
Ишли комунари через поля,
Йшли комунари,
минуле згадали,
Як вони в пана землю забрали.

Перший спокійно до натовпу мовив :
— Хлопці, схиляйте в пошані голови,
Тут колись згинуло нашого брата
Дуже багато!..

Дуже багато!..

Тут не один з нас душею наклав,
Поки ворожу зграю здолав,

Поки ці чорні поля перейшов
І перемоги над паном дійшов.

Тут умирали і юні,
 й старі —
Діти маленькі,
 батьки й матері,
І все за фабрики
 і за лави,
Що за царату їх мали пани.

Тут умирали
 богатирі —
І везаможники,
 й пролетарі,
І все за волю,
 за краще життя, —
Тільки б не мало старе вороття.

День починався,
 чорніла рілля,
Йшли комунари через поля,
Йшли комунари,
 минуле згадали,
Як вони ворога перемагали.

Другий озвався до натовпу тихо:
— Хлопці, минуло дітей наших лихо,

Можна тепера спокійно орати,
Ворогу наші полки не здолати.

Сили червові на кожному кордоні,
В кожному колгоспі будьоннівські коні,
В кожному колгоспі будьоннівські коні,
В кожному місті фортеці боронні.

Ворог не прийде удруге до нас:
Ворог на наших кордонах скона —
Кожний уміє гвинтівку тримати,
Напади ворога перемагати ...

День починався,
 чорніла рілля,
Йшли комунари через поля,
Йшли комунари,
 минуле згадали,
Як вони хижого дуку здолали.

Третій промовив —
 останній озвався:
— Хлопці, з нас жодний у полон не дався,
Хлопці, з нас жодний у полон не дався,
Мужньо за землю з панами змагався.

Та перемога не в чорних полях:
Знову здвигається всюди земля.

Ворог не спить —

**він чекає хвилини,
Щоб на ланах не лишити й пилви.**

Міцно тримайте гвинтівки в руках,

Дарма свого не спускайте бойка :

Кожний патрон —

**запорука востаннє
Знищить хижацьке вороже бажання...**

ЦИГАНКА

Вибивана хустина —

маки

червоні,

сині,

золоті.

Обличчя —

зморшки.

Очі —

крапки,

І руки сплетені з дротів.

Сидить, зігнувшись.

Позір —

зорі,

У пелені —

колода карт.

Круг неї коло, мов потвори,

І тільки бачиш білий карк.

Вона прийшла сюди зі сходу,
З долини від джатів і радшпут*.
У місті знає кожні сходи,
І в кожну хату знає путь.

І це тоді,

коли ще всюди
Здавалися на ласку днів
І вірили, що краще буде,
Що дся —

карти

в пелені.

І це тоді, коли людина —
Романтики старий сувій —
Молилася богам невпинно
Ї росла,

неначе деревій.

Та все сплило ...

І вже не мріють

Про віще слово в наші дні:
Минуле зникло безнадійно,
Як бита карта в пелені.

І зараз бачу я циганку
Серед колгоспниць на лану:
Вона в бригаді за кухарку
Ї не згадує про давнину.

ВИРЯЖАЮ МУЖА

(Переспів)

В армію Червону мужа виряжаю,
Муж іде з червоними в дальній Сичуан,
Гірко я не плачу, гірко не ридаю.
Гей - й! Мей - я! *
В дальній Сичуан.

Пам'ятай, що зграя ворогів велика,
Шень - ші і ту - хао, ді - чжу і цзюнь - фа*,
Помагають білим імперіалісти.
Ге - й! Мей - я!
Шень - ші і цзюнь - фа.

Смерть неси гнобителям — білим генералам,
І навчись стріляти швидко, влучно в ціль.
Щоб рука не зрадила, з серця викинь жалість.
Ге - й! Мей - я!
Швидко,
влучно в ціль.

Знаю —

 путь далека,

 знаю —

 небезпечна.

Це вас революція кличе до борні,
І під знаком радості — під червоним прапором,
Ге - й! Мей - я!
Кличе до борні.

Зостаюсь одна я.

 Серця сум не точить.

Чесць мені й повага — жінка ж я бійця.
Обробляти землю помагає рада.
Ге - й! Мей - я!
Жінка ж я бійця.

Ми розчистим землю, ми грядки скопаєм,
Гарбузів рум'яних пошлемо бійцям,
Щоб вони їх їли,
 щоб вони раділи.

Ге - й! Мей - я!
Пошлемо бійцям.

Не шуми ж ти, річко, хвилею - прибоєм,
Дай послухать мужу пісню ти мою.
Муж — в Червоній армії.

 Він іде війною.

Ге - й! Мей - я!
Пісню ти мою.

Він іде стежками,
тропами й водою,
Він іде до бою річкою в човнах --
За Китай розкутий, за всесвітню волю.
Ге - й! Мей - я!
За всесвітню волю.

Знаю —
ви хороші,
бойові і мужні,
Вас до перемоги кличе гун - чан - дан *
Пісня ця про мужа й про Червону армію.
Ге - й! Мей - я!
Кличе гун - чан - дан.

І розносить пісню вітер мою гірний..
Повертайсь звитяжно
цілий і живий,
За селом,
у полі,
знов заграли горни ...
Ге - й! Мей - я!
Цілий і живий.

PURA VERITAS

Танцюють вогники в очах,
Сміються губи сміло.
Слова, як гостре меча,
Впиваються у тіло.

А він спокійний,
 він такий,
Що глянуть важко ...
 Скруха!
Стоїть собі,
 як пень,
 як стій,
І тільки мовчки слуха.

— Процес активний?!
 tbc ?!
Вмирає ду-уже мало!..

Я в дисертації про це
Коли то ще писала.

А ви вже й носа ...

Це ж абсурд!

У нас повітря чисте.
Каверни ваші розсосуть
Струмки - сеню струмис

Лікуйтесь краще ...

Їдьте в Крим,

Або в Соснівку їдьте,
А то прикинулись старим,
Дідком підбитим, літнім.

Дурниці!

Зараз тільки й час

Життя за чуба взяти ...
Чи то ж не нам хіба кінчать
Прекрасно так почате?

То чи й сьогодні ж падать нам,
Коли немає смерті ...
Процес активний?!

А весна?

Невже весною вмерти?

Аджеж тепера кожний день
Буяє,
 б'є потоком,
Країна щохвилини йде
Вперед нестримним кроком.

І кожний крок —
 це пульс,
 це знак

Над смертю перемоги ...
Сьогодні і мале вже зна
Життя нові дороги.

А твс —
 дрібна деталь,
Це тільки послід росту.
Наука кожну мить зроста,
І санаторій —
 поступ.

Лікуйтесь краще ...
 Їдьте в Крим,
Або в Соснівку їдьте ...
І слуха він, немов старий
Дідок підбитий,
 літній.

А в неї вогники в очах,
І зуби
 білі - білі,
Зникає болісний одчай
І дріж проходить в тілі ...

ПАРАШУТИСТ

Тов Козулі

Сім тисяч двісті, сім тисяч п'ятсот
І знов у повітрі звитяжець висот.

І знов у повітрі мороз і сніг:
Не чує звитяжець ні рук, ні ніг.

І знову навколо хмарки і хмарки:
Повітря холодне танком у зірки.

І висне над білим півколом зима
І тіло бадьорість юнацька пойма.

І тільки ще десь неввіразно шумить
Одну мільйонну хвилини — мить

Знайомий пропелер, такий близький
І дуже далекий до нього такий.

И здається звитяжцю — пролине мить,
Як хмара пролине в просторах німих,

І прийде зненацька блакить ясна,
Що хочеться випить її до дна.

І знову покажеться контур землі,
Що десь бовваніє, як цятка, в імлі.

І хочеться ще раз звитяжцю ввись —
У простір, що знову над ним повис.

І хочеться знову відчути йому
Бадьору напругу і тишу німу.

І ще раз униз позирнути здаля
На землю щасливу й на милі поля.

І так — не хвилину, не дві, не три—
Летить переможно звитяжець згори.

Та раптом внизу зачорніли ліси.
Зелені сівожаті й хащі лози,

Безмежні простори і биті шляхи
І навіть маленькі в полях пастухи.

І ось він приземлює миттю на шлях
І знов під ногами у нього земля.

І шле він схвильовано теплий привіт
Товаришу Сталіну й рідній Москві.

РОЗМОВА З ПАНОМ РАДЗИВІЛОМ

„...Ми повинні сказати, що, виходячи хоч би з географічних передумов, питома вага Німеччини і Польщі на Сході повинна бути більша, ніж Англії й Франції ...“

Газета „Час“

Щойво переглянув
газету
„Час“,
Ваш меморандум
і меморандум Гітлера,
І розумію
прекрасно вас
До найдрібнішої літери.
Вас непокоять
кордони Естонії,

Як непокоять
 латвійські
 Німеччину,
Що захлинається
 знову
 в агонії
Й марить
 щоденно
 про іноземщину.
І десь,
 між іншим,
 стурбовані
 ви
Нашим порядком
 і нашими
 межами,
Що не виходять
 і вам
 з голови,
Як не виходять
 й сусідам
 сумежним.

Хочеться вам
 повернути
 минуле

Так,
щоб „од можа
й до можа“
аж!

Та
цю ми пісню
не раз уже
чули,

І не привчати
до неї
нас.

Наші кордони
для вас
непохитні,

Як непохитні
й червоні бійці,

В вас
іще й досі
на тілі
помітні

Наші удари
і наші
синці!

Ви пам'ятаєте
роки
двадцяті:

Самгород,
Сніжне,
Попельню і ...
Стрий ?
Билися з вами
і мужньо
й завзято
І молодий
і старий.

І все,
щоб тільки
позбутися можа,
Ваших Браницьких *
і ваших
Кальмів *,
Що грабували
народи
безбожно
І катували
у панській тюрмі.

А зараз
ви знову, мостивий капрале,
Згадали про давнє,
і так недоречно,

Немов би то

ви нас

ще здавна

не знали ...

Це ж просто

неввічливо

й дуже

негречно !

МІЙ ГЕРОЙ

Він — в атмосфері,
Він — пілот,
Він возвеличив нашу еру,
Опанувавши власний флот
І недосяжну стратосферу.

Він — колективи,
Він — колгосп,
Він — у степах машини пливом,
Він не поступиться свого
Ані вершка ворожій зливі.

Він — Біломорський наш канал,
Він — греблі,
Він — Кузбас далекий,
Він — безліч будівель спина,
Він — варта у морози й спеки.

Він — шахта нова,
Він — герой,
Він — доменщик, науки слово,
Він знає наш військовий строй,—
До бою стати він готовий.

Він — ХПЗ
І він — студент,
Він — Станкобуд в новій столиці,
Він багатьма шляхами йде
Вперед, герой мій многолиций.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Нами
лирика
в штыки
неоднократно
атакована,
Ищем речи
точной
и нагой.
Но поэзия —
пресволочнейшая штукавина:
Существует —
и ни в зуб ногой...

В. Маяковский

НА СХИЛІ ЛІТ
ВЕСНА ПРИЙШЛА

Медок цвіте, як я цвіту —
Весна в меду,
Весна в меду.
Цвітом цвіту
Цвіт.

А ще недавно,
Ось - ось немов,
Ось - ось немов,
Молодя - літавець *
У кузню йду
Міха дуть.
І гудуть
Дроги телеграфні,
Гудуть,
І шумлять вітри весінні,
Шумлять.

І злітають з дерев пелюстки,
Летять.

І здається вітрів не спивить,
Не рознять.

І летять літа —
Пелюстки летять ...

Страшний політ
Летом літ
Молодечий цвіт.

Летять літа — бистрень вода,

Цвіт зліта,

Летом літа

В літ.

Тридцятий цвіт!

Тридцятий цвіт — молодечий світ

Пізно свінув білий світ —

На схилі літ

Цвітом цвіту

Цвіт.

Медок цвіте, як я цвіту —

Весна в меду,

Весна в меду ...

НА ДОРОЗІ У ПРОТАЛЬ —
ВЕСІННЄ ТЕПЛО

Голубіє,
 бурує,
 рокоче знов,
Переливами,
 хлюпотом
 б'ється дико.
І не виміря
 тиску
 його
 манометр,
І за шумом
 не чути
 на березі
 крику.
І здається —
 це просто,
 це дуже просто!

Голубіє, як море, блакитна даль.
Пливуть хмари далеко
на південь
у гості,
І, як пояс, на обрії синя вода.
Й тільки ранком,
коли затуркоче провесень,
Й клопоть неба —
глибоке,
блакитне дно,
Зазирає до мене мітластим колосом
Стигле сонце з глибин
в неглибоке вікно.
І я знаю —
це тільки
початок і посміх,
На дорозі у проталь —
весічне тепло,
Прийде свято жіноче —
з тридцятки восьме
Й по-новому довкола все ожило.
І стрічаєш щороку
відродження
радо.
Кожна брунька,
як порив,
і порив —
листок.

Все сприймаєш захоплено,
 гамузом,
 зряду
Й сині води,
 і проталь,
 і віжний цвіток.

ОСІНЬ

П Тичині

Береза блякла,
Білий день,

День — сніг,

День — осінь,

вітер.

На стежку листя —

Дрібно сміх —

Останній посміх літа.

Вмирає сонце —

Літо - поль,

То —

піль,

то лісу жовтень.

Пасмуга — пояс :

небу хтось

Поділки знов забовтав.

І так щороку,
 так споконь.
Жовтіє дні і ночі.
І тільки вітер між сосон
Настирливо хохоче.

А ТЕПЕР ПРИВІТ...

За привіт,
звичайно,
дуже вдячний,
Бо мовчання —
гірше,
ніж привіт,
Переливи сонця,
осінь ясна,
Листя пале,
ніжний заповіт —
Ще живі.
І сьогодні,
як тоді,
у парку —
В голові моїй :
Москва,
Берлін ...

Рожевів

ніжно - ніжно

хмарка,

І жовтіє

жовто - жовто

тмін.

Потім рейки ...

станція і ...

вітер —

Довга стрічка простяглася в даль,

І здавалось :

нас

не розлучити,

Значить зайві

туга і одчай.

І вертався додому я помалу,—

Погляди й тепло твоє я віс ...

Довго ти

тоді щось

не писала.

І таких сплило чимало днів.

Але якось лист ...

Погром і Гітлер ...

Стисло й просто :

— Не життя —

содом!

На початку серпня маєш звіта —

Буду дома ...

І ходив я зустрічатъ щоранку

Потяги

на станцію

з Москви,

Поки не второпав наостанку,

Що від зустрічі і я одвик.

А тепер привіт і ...

вразінь сила ...

В голові :

Москва,

Арбат і ...

ти.

І мені знов через осінь милу

Випаде самому певно йти.

ВИКІНЧЕНИЙ РОМАН

Ішла я в берег за водою,
І за водою бігли дні.
Мотнув ласкаво головою
І кинув кілька слів мені.

І я спинилась на хвилину,
Йому настріч сама пішла.
Над ставом налилась калина
І як рум'янець зайнялась.

І стало важко,
важко дуже

І в березі

і на горі:

Дерева обважніли, друже,
І пожовтіли пустирі.

І ось минуло кілька років —
Ні спогадів,
 ні теплих слів ...
У березі осінній спокій
І — чотирнадцятий малій.

А він —
Як вітер над водою,
І за водою —
 хвилі - дні.
Мотнув ласкаво головою
І зник назавжди в далені.

BOURGEOIS — GENTILHOMME*

Важка хода важкої вкрай людини,
Як грім гармати, в млосну пільму лице.
Вгинається підлога щохвилини,
Здригається будівля, бита з гливи,
Людина йде, людина йде невпинно.

Червоні очі банькувато зорять,
Одутлі губи — узбережжя моря,
І котить піни білі хвилі - гори
Язик її, на слово завжди хворий,
Нестримно-буйним балакучим плином.

Обличчя в неї, мов кавун червоний,
На грудях звисли зморшкуваті гони
Старого сала, як в старого слона,
Що жив на волі й не зазнав полону,
А паном був у джунглях слова гідних.

Вона до лайки й до бурчання рада,
Життя її — це зненависть і зрада,
Її не вговта ні любов, ні знада,
Їй ні до чого стримана порада, —
Немає в неї ні чужих, ні р'дних.

Важка хода важкої вкрай людини
Бажкою хвилею по сходах чорних пливе.

З ЦИКЛУ
„ПРО ПРЕКРАСНУ ДАМУ“

Я,

не жалкуючи,

піду

І вас

ніколи

не згадаю, —

Нехай вітри в путі гудуть

І ваше серце розпач крає.

Я вам чужий,

хоч і поет, —

Натури не вкладеш у рамці.

Мізок мій звик, що пірует —

Не тільки спосіб руху в танці.

Йому заважко зрозуміть

Звичаї й вимоги моралі:

Мораль скидається на міф,
А звичай —
частка аномалій.

А ви
поривули в старе
І в ньому борсаєтесь дико.
Для вас сучасність —
це берет.
І комунізм —
це черевики.

Нехай вітри в путі гудуть.
І ваше
серце
розпач
крає, —

Я,
не жалкуючи,
піду
І вас
ніколи
не згадаю.

ПОВНОВИДИЙ МІСЯЦЬ У ТАЛУ

Попроси, я може не поїду,
Не поїду, мо' й через малу...
Прислухався до розмови свідок —
Повновидий місяць у талу.

Прислухався до розмови місяць,
Линко линув вітер в далину,
Припадав на обрії до лісу
І ховався в чорну талину;

Припадав на обрії до моря,
І на хвильку в тамі пропадав,
Повертався з надморських просторів
І до тебе ніжно припадав;

Повертався з надморських просторів
І тебе надморсько стискав,
І дрижали твої губи з горя,
Й безпорадно погляд твій дрижав ...

ЗНИКЛА БЕЗНАДІЙНІСТЬ

Ти прийшла до мене, ніжна і хороша,
Я чекав на тебе дуже вже давно ...
Вишала сьогодні на стежках пороша
І лежить, неначе рисове зерно.

А ще так недавно я махнув рукою
І не йняв нікому, що ти прийдеш знов ...
Кучерявий вітер ходить за рікою,
І бурує в жилах не стара ще кров.

І мені стискались безнадійно груди, —
Ще спливе десяток і не стрітись нам ...
Вибилось зза хмари сонце над споруди,
Й рожевіє зранку тиха далина.

Та прийшла ти знову, повернулась раптом
І спокійно сіла за моїм столом ...

Зникла безнадійність, як зникають жарти,
І майбутнє стало, як прозоре скло.

І тепер я знаю, знаю, ти не зрадиш, —
Знову в моїх пальцях ожило перо ...
Розгубився вітер якось безпорадно
І помчав стежками сніговий горох ...

З ПОХОДУ

Дружині

Повертаюсь ранком з дальнього походу,
З дальнього походу у своє село.
Наді мною сонце,
 піді мною води,
І в мені минуле знову ожило.

Зустрічає мати радо на порозі,
На порозі сестри й жінка молода.
Сестри ніяково витирають сльози,
Й з радості дружина стримано рида.

Посивіла мати --
 сивина на скронях.
Сивина на скронях —
 білий - білий сніг ...

Материні руки знов мене полонять
У обіймах теплих пережитих днів.

І сміються сестри,
 простягають руки,
Простягають руки,
 як колись,
 давно :

Їм набридла з братом дуже вже розлука,
І тепер радіють вони щиро знов.

І виходить жінка за поріг до гурту,
За поріг до гурту вабить і її :
Хочеться їй дуже біля мене бути,
Біля неї бути хочеться й мені.

Повертаюсь ранком з дальнього походу ...

1929 р.

ЦВІРІНЧАТЬ ГОРОБЦІ —
НА СОНЦЕ

Цвірінчать горобці —
на сонце,
Заглядає весна в вікно,
Синій клаптик, як даль в ополонці,
Як прозоре,
блакитне дно.

Пригадав ...
Не сьогодні й не вчора —
Синій клаптик —
це так давно!

Узбережжя:
каміння,
гори,

Сині очі —
блакитне дно.

А тепера,
здається,
це просто:
Синій клаптик —
блакитне дно,
Чорні хмари —
весінні гості,
І,
як давнє,
мутне вікно.
Й тільки ранком,
коли на сонці
Синій клаптик —
блакитне дно,
Цвірінчать горобці в ополонці
Й заглядає весна в вікно.

ДОБА ЩОДНЯ ЗРОСТАЄ Й ШИРША

На зміну давнім пристрастям і мукам
В шеренгу стали творчі будні знов.
І чуєш, як старе, а по - новому стука,
В запалих грудях змучене давно
Маленьке серце, як малий ковов.

І відчуваєш, як дзюрчить у жилах
Хоч і стара, та ще текуча кров.
Як пророста непереможна сила
Зерна нового десь через покров
Думок старих, що розум поборов.

І будуть знов нові поеми й вірші —
Слова старі, та зміст новий в словах.
Хіба поети наші давніх гірші,
Чи може в наших гірша голова?
І хто сказав, що не для них жнива,
Коли доба щодня зростає й ширша.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

... Chaque saison dans la nature
Nous offre des nouveaux attraits ;
Chaque saison a sa parure
Et ses plaisirs et ses bienfaits...

З дитячого вірша

ПРИХОДИТЬ РАДІСТЬ

Чорніє проталь.

Даль, як таль,
Весінній ранок даленіє.
На сході обрій золотіє
І ледве - ледве зацвіта.

Долини,

гори ...

Тьма — у тавь.
Стежки танцюють вниз і вгору.
Повис прозоро над простором
Легкий туман, немов сльота.

І б'є крилом —

крилом віта

Сіренька пташка день прийдешній,
Ясніє горизонт безмежний,
І тьма на північ поверта.

Й приходить радість,
радість та.

Зима,—

як вимріяний спогад.

Сміється в протавках дорога

Й гогоче вибухом октав.

КОЛІЯМИ СОНЦЕ —
КОЛІЯМИ ВОДИ

Бульбашками дмеґся в калюжках вода,
В бульбашках сміється праземля руда.

Каламуть рожева в рейках дзюркотить,
Рейка стугом - дзвоном глухо стуговить.

І біжать до моря коліями води,
Коліями сонце котить зиму в таль.

Цвірінчить горобчик радо в ополонці,
Ополовка ніжна, як сліпуча сталь.

НАД МОРЕМ

Електро́ни,
 нейтронни,
 протони —
Закипіла шумливо вода.
Ген на обрії
 в синім затоні
Білу даль
 білий вітер
 гойда.

Біля віг мармурові колони —
Сплески білі важкого весла,
Білий куфель
 білястого льону
Й клаптик неба,
 як скалочка скла.

Електрони,
 нейтрони,
 протони —

Баранці,
 баранці,
 баранці.

Тоне погляд,
 за обрієм тоне,
Як зернина в руці.

HUSTE MILIEU*

Розчулив теплий вітер дні,—
На обрій хмарка, мов сльоза,
І знову сонце в далині,
І червоніє дереза.

І хоч на сконі літо вже,
І осінь зорить зза плеча,
Та двері скрізь ще навстежей*,
І весело дзюрчить ручай.

І НАД ЛИСТКОМ ДОЩИК
ШУМИТЬ

Немов полики* у сорочці,
Червоні уставки квіток ...
Осіннє сонце в ополонці,
І ополонка, як листок.

Схопився вітер кучерявий
І кучерява стала даль,
Між горами хмарки коряві,
І в вибалках струмить вода.

І раптом заховалось сонце,
Полики почорвіли вमितь.
Листок вербовий в ополонці,
І над листком дощик шумить.

СТОМИВСЯ ДЕНЬ

На осінь сонце —
п'яний день.

І хмари —
каламуть в калюжах,
І над полями мряка йде,
І вітер ніби занедужав.

І знають всі, що це межа:
Стомився день в степах від праці...
Ще тиждень - два —

І знов куржак *
На кожній замигтить гілляці.

І стануть в лави трактори,
Пріникне клекіт над полями,
Як приника чуття порив,
Щоб знов запанувать над нами.

Узбережжя довге —
уставка,
рукав.

Одпливає зраня
пароплав останній,
І востаннє тепло на прощай гука.

Простяглися далі —
довгі штаби сталі,
Хлюпає на камінь збурена вода.
Випав день рожевий,
ніжний,
вересневий,
І прийшли на південь люті холода.

1931 р.

ЕСКІЗ ОСЕНИ

Прийшла жовта - жовта, —
Свічки ліпить можна, —
на став.

І стали лебеді,
мов кров та
на воді.

А над водою —
угорі :

худоба,
люди,
пустирі —
хмари.

І засміялась вона —
жовта - жовта,
Ряба, як собака з торгу.
І став став.

Став, як золото.

Як амальгама з дзеркала.

А вона,

як здохла —

лягла між вербами —

жовта - жовта,

Ряба, як п'яниця з корчми

у білій глині.

ПОЧАТОК

Мивали дні,
Спадала млосна спека,
Лягав стрічками порох на стежки,
Летіли - мчали
здалеку
далеко
Жовтаві дні
на жовті трав листки.
Й здавалося,—
не вернеться,
не прийде,—
Заляжуть знов розпластані свіги,
Завіє вітер стоголосий вийда
І на стежках —
ні сліду,
ні ноги.

буде тоскно.
В сутеренах морок,
І в кам'яних палатах —
 чорна мла
Ведмедем сірим
 розпачу і змори
Одкиве ноги
 й зморить все до тла.

Та дні минали,
 жовті дні,
 як віск,
Летіли - мчали
 в далечінь листки,—
То листопада
 дикий буревій
Котив морозу перші остюки.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

... Нас грязью и ленью
века попрекали.

Теперь
мы векам возвращаем
попрек ...

Н. А с е е в.

КИЇВ

(Фрагменти)

І

Сонце встало
над містом
ранком,

Перший промінь
лизнув
дахи.

І над кожним
сиреньким ганком
Закружляли
верескливі птахи.;

Вийшов на брук
червоним ранком
Чорний,
як сажа,
старий робітник.

II

Над Дніпром пролітають зграї
Вирлооких,

лупатих птиць.

Ходить хвиля,

у коло грає,

Випинається в стерню глиць.

Над Дніпром проквіляє вітер,
Чорні хмари —

старі ятки :

На пороги,

на південь —

літо,

І як з півдня —

крилом круки.

І кружляє над містом

порох,

Гайворониться листом дим.

Почорніли печерські гори,

Нахилились хльобнуть води.

І здвигається

п'яний Київ.

Білі скелі —

в пінястий вир.

Важко,
 мабуть,
 лежати Кию,
І вмирати киянам живим.

III

Ходить містом
 розхристана
 чорна смерть,
В кожну щілину
 лезо
 руки страшної.
Над Дніпром
 стрілись знову
 і пан
 і смердь —
За Дніпром вині стали
 два класи
 до бою.
Од набоїв
 гогоче,
 двигтять земля.
На майданах,
 на площах,
 на вулицях —
 дим.

Почорнів од ковбань
історичний шлях,
І в ковбанях
оцвенок
людський не один.

І святкує орава
свою
перемогу,
На зорі,
захопивши робочий Київ,
Уторовує путь —
окупантам дорогу —
Гайдамацьким шликом
і німецьким
києм.

І розгублені,
плавом,
як хвилі,—
люди
Ізза рогу за ріг
і —
неначе нема.

Той,
хто трупом зваливсь
землі
на груди,

Кожний погляд
журбою
щомить пойма.

IV

На дорозі простягся
вчорашній день,
На дорозі —
каміння будинків і веж.
Цівка кров
на дорогу
з розбитих
грудей,
І не знаєш напевно,
чи вмер,
чи живеш.

Ранком вийшов до міста —
у місті гам,
Кулеметами роти
оточили Хрещатик,
Стало важко
на мить
обважнілим ногам,
І докупи думок
ніяк не зібрати.

Над ратушою —
жовто - блакитна
маняка *,
І на кожному розі —
„самостійні борці“.
Жупани й оселедці —
фанатизм
маніака,
І вмирає країна
в бандитській
руці.
Розлягається пісня
на вулицях
дико :
І отруйно зникає
в ясній
далині.
У крові потопула,
пересипана
криком,
Кожна крихта землі,
як будивки
в огні.
І пливуть над Славутою
чорні дні.

„Україна —
це справа моя“...
(з „Дейлі Мейль“).
Скоропадський,
ген. Гофман
і решта панів
Задоволені надто
з багатющих
земель.
І летять з України
ешелони
збіжжя
Крашанками
вагони
до Берліна
котяться.
І не знає ніхто,
де кінець,
де межа,
І чи довго терпітиме
ще
Незаможниця.
На дорозі простягся
вчорашній день :
Над країною зойки —
країна тюрма.

Цівка кров на дорогу
з розбитих грудей.
І довкола нависла
холодна зима.

Та прокинулось знову —
і це
не зненацька :
Обізвався переможно
старий Арсенал.
Зашуміло,
прорвалося,
ахнуло хвацько
І помчала степами
до моря
луна.

І пройшли переможно —
по трупах
прийшли,
Захлинулись
в потоках крові
маніаки.

На дорогу
звалився
малиновий
шлик

Й пошматована
жовто - блакитна
маняка.

І пе харкне вже кров'ю
на камінь
ранком

Переможець навали —
старий робітник.

Розгубився
до краю
сіренький ганок

І в аналах історії
з обрію
зник.

І я чую,
як молотом
гека завзято

Робітник наш по штабі
радянської
криці,

То зростає з руїн
на всесвітній карті

Непохитна
нова
пролетарська
столиця.

МАТИ НЕ ВИИДЕ, НІ

День починався рано.

Морок,

задуха,

степ,

Сонце зза хмари —

рана,

Обрій —

суха постель.

Вийшли в дорогу світом :

Вулиці,

камінь,

брук.

Порох під ноги —

вітер,

Ноги на камінь —

стук.

Випало й нам відступати
В дальню,
далеку путь.

Ганок ...
розпука ...
мати ...

Сльози самі течуть.

— Ви ж повертайтеся, діти,
Білим недовго быть...

Розстріли ...
Осінь ...
Вітер ...

Мати й ...
Червона путь.

І повернулись раптом —
З боєм котили дні.
Тільки настріч мати
З хати не вийшла,
ні !

ЗВИЧАЙНІ СПОГАДИ

Сестрі моїй Парасці, яка за часів німецької окупації загинула від гайдамацької кулі й пруського тесака.

Звичайні спогади,
а порох,
І дні,
як попіл багаття,
І все це —
невимовне горе,
І все це —
сторінки життя.

Я бачу твій холодний погляд,
Очей твоїх
страшні білки.

Ти —
сторостерзана на полі,
І на траві крові цятки.

И довкола тебе
 натовп,
 зойки,
Ридає мати, мов дитя,
Сестра то схлипує,
 то зойка,
І серед них —
 убитий
 я.

А ти лежиш
 така байдужа,
Як розкуйовджена коса.
Тебе
 поранив
 пан - хорунжий
І доколов капрал - прусак.

І все за те,
 що ти
 не вміла
Стерпіти ворога в ці дні.
В тобі,
 як і в мені,
 кипіла
І зненависть,
 і лють,
 і гнів.

— За ліс!..

— За води!..

Ходять п'яні, як ніч, куркулі
І за ними поплічники ходять.

Й кажуть люди

— Це перший грім,

Потім буде крові ще море ...
То нічого, що дука здурів,—
Незаможник лани переорс ...

І пливуть,

над селом пливуть

Чорні хмари й півні червоні
В невідому,

далеку путь —

За обніжки й розорані гони.

А на ранок нові чутки

Й по - новому турують* люди:

— Хоч і билися ж, клятї шлики,

Та по - їхньому більше не буде.

І радіють

гуртом

живі,

Одпливають за села сльози ...

Перші роки,
 як перший цвіт,
І над ними —
 то сонце,
 то сльози.

ДЕВ'ЯТЕ ТЕРМІДОРА

І

Сплили віки мануфактур

І табелів*

і талій*,

Віки Жанети Помпадур

І різних феодалів.

І став на зміну їм завод,

На зміну стали стани.

Затанцювали свій гавот

Ремісники й дворяни.

І почались важкі роки —

Роки Гори й Жиронди:

На смерть вели робітників,

І смерть несли бомонду.

За Гору йшли пролетарі,
Дворяни —
за Жіронду ...

А потім ...
потім повели
На страту і Ролана ...
Притихли куркулі були
І знітились дворяни.

Та от здвигнулось раптом знов
Дантонове болото ...
І почались часи понов
І розстрілів бідноти ...

III

Повстав Тальєн проти Гори :
„До суду Робесп'єра ...“
І повели в Консьєржері,
Як Шомета й Ебера.

І стався знов переполох —
Спіткало Гору горе :
Вернулось те, що вже сплило —
Дев'яте термідора ...

IV

Та дні минають,
 дні пливуть,
Життя —
 у русі,
 в леті.

І кожний має свою путь
На прастарій планеті.

І той, хто вчора вів на скон
Повстанця - савкюлота,
Ще пройде через полігон
Робітника й бідноти.

Дома ще мати і

троє

малих,

І, щоб голодні вони не були,
Треба тягти і маленькому лямку.

Вчора розмова :

— Живеться тяжко ...

Мати в лікарні й нікого дома.
Може б ти, сивку, повіз малому
Хліба на куклу і молока чашку ?

І, вмить схопившись,

зирнув па двері :

— Ет !

Там, де тонко, іще рветься.
Чорту багатому й ніч сміється ...
Добре йому,
фабриканту,
холері !..

А зараз знову :

— Набридло ?

Й посміх ...

Впала на плечі важка рука.
Батько в мені підтримки шука
Й, здається, не вперше,
а, мабуть, в восьме.

СИН І МАТИ

Хрестила,

плакала.

— Вертайсь! — казала, —

Як буде важко, напиши мені:

Молитва матері не 'дного врятувала

Від куль ворожих на лихій війні.

А як, буває, захворієш, сину,

Про мене, любий, не забудь згадать,

Бо серед чужаків не диво і загинуть,

Коли про це не буде мати знать.

І ніжно - ніжно зорила в лице,

Стискала руки в розпачі страшному,

Скривившись, наче випила оцет,

Коли виходив за ворота, з дому.

Хрестила

плакала,

— Вертайсь! — казала, —

Та не вернувся, хоч вона й чекала:

Загинув якось у бою від кулі,

Хоч і були молитви надто чулі.

Ще навесні,
 торік,
 у липні
Він вирядив ковальчука ...
І дзвяка,
 до підска липне
Лобок важкого молотка.

А думалось:
 старший — на зміну,
І молодий —
 друга рука
За день —
 до віялки коліно
І став коліс до вітряка.

І краще буде —
 всі на себе,
Й не доведеться так кріпить ...
Покрилась згурою пригреба*,
І по - старому міх рипить.

Приземиста,
 мала,
 маленька,
І на покрівлі —
 чорний дим.
Пливе луною знову дзенькіт
І лине в берег до води.

Та ось минає рік і другий,
А думка, як ножем, пиля,
І гнобить ковалиху туга
Й бере за серце коваля,

Од коваленка хоч би вістка, —
Мабуть, десь прийняла земля.
І побивається невістка,
І ходить, як сова, маля.

І стукає,
 спадає молот,
І в долину —
 важкі думки ...
Послалося латаття колом,
І збаночки, мов павуки.

А ще недавно —
 зміна буде,
Й з долоні --
 зайві мозолі,
І за роботу не погудять,
Бо тож робили ковалі.

Приземиста,
 мала,
 маленька,

І на покрівлі —
 чорний дим,
І чути, як коваadlo дзенька
Й співа ковалик молодий :

— Ой, стукнули копитом коні,
І на дорозі пасмом пил.
І батько голівоньку кловить,
Що сина на війні згубив...

І слухає старий, зігнувшись,
І гнеться, як підкова, знов.
І коле по - старому в кульші,
І, як колись, курить горно.

Й летять скалки,
 рояться роєм,
У кожнім порусі —
 думки :

— Постукаєм,
 а там з старою
Не виженуть і малюки ...

Приземиста,
 мала,
 маленька,

І на покрівлі —
 чорний дим,
І чути, як коваadlo дзенька
Й кує ковалик молодий ...

ФРАГМЕНТИ

I

Таке маленьке,
в білій льолі,
За руку в школу привела.
— Мабуть, гуляти вже доволі,—
Сказала,
глянула й пішла.

I я лишився серед хлопців,
Як серед сайок
сайка та,
Що мати вчителеві Грошню
Купила в Шалі за п'ятак.

(Бо,
де ж,
тоді такі звичаї

Не в одному були селі:
Привчали багатьох до чаю
Й до чайових учителів).

І почалось ...

Спочатку сльози,
Знайомство,
пустощі і сміх,
У школі кожний день погрози,
І дома —
„Слухайся!..
Не смій!..“

І слухався,
бо знав, що важко,
Й не смів,
бо вчитися хотів.

О, мила загадкова казка,
О, перші роки золоті!

Та згодом трапилося лихо:
Забрали батька до тюрми.
І довелось мені у Жмиха
Ходити знову за свиньми.

Бо в матері було нас метка*,
А заробітки —
злот на день.

І мати, як невтомна летка *, —
Щоб не голодний був хоч Сень.

І мусили ми йти у найми
І до попа,
 Й до коваля :
Затис у лапах дідич Краймер
І ліс,
 І води,
 І поля.

Таке маленьке,
 голе й босе,
А роки золоті такі.
За чередою йде по росах
І міряє чужі ланки.

II

На оболоні —
 коні,
 коні,
На оболоні —
 пастушки,
І ходить сонце на припоні,
І хмари, наче хвартушки.

І плине осінь жовто - бліда,
І жовті стали знов стежки.

Минуле —

розпач і огида,

І спогади якісь важкі.

Над урвищем вагонів валка,

І слідом —

пороху стрічки.

Стирчить тополя —

довга палка

І —

плетеницею * качки.

А я іду такий маленький

Через пагорки і ярки.

Біжить телятко,

дзвоник дзенька

І сміхом срібла —

копитки.

В руках у мене довгий костур

І за плечима —

саковки.

Найнявся я ходить до посту

За мірку хліба й чобітки.

Бо дома —

зlidні,

батьку —

скрута,

Не проживем з його руки.

Нас п'ятеро, і ми, як пута,

І мозолі,

як п'ятаки.

І ходять хмари,

ходять коні.

На обolonі —

пастушки.

Червоне сонце на припоні,

І на припоні селюки.

ХЛІБ

(Уривок з поеми)

Це спогади старі,
це дні,
Це давнина ...
Як на долоні,
Спливають в пам'яті мені
Багністі, грузні оболоні,
Лани безмежні в далині,
Безкраї простори стерні
І табунами ситі коні.

І все це просто ...
В сутінні
Жовтогарячий ключ вагонів,
І над вагонами огні,
І поту випари солоні,
І лиця змучені,
сумні

Серед роботи і гризні,
І погляди страшні, голодні.

І тільки я, немов у сні,
Чи то в дитячому полоні,
Не розуміючи цих днів,
Ходжу у наймах на припоні,
Хоч і не байдуже мені
Звикать до панських шуманів *
На панській вижовклій стерні
Й багнисто - грузній оболоні.

І я щодня кажу старій :
Набридли, мамо, панські коні,
Як і набридли сухарі
Черстві надміру і солоні.
Хотілося б уже й мені
Пшеничних білих буханів,
Що їх качають для панів
Перепічайки * ранком сонні

Та мати байдуже мені,—
Здвигне плечима ненароком :
— Куди тобі там до панів,
Моя засмучена сороко !..
Паси худобу ...

З чабанів

Діждала й старших я сивів,
Хоч і не мала, сину, толку.

Важкі літа ...

І не одній

Мені таке судилось, сину,
Ніхто ще з нас не запанів
І не позбавився причини ...
А ти до панських буханів.
Ти краще не кажи мені.
Нехай їм чорт, моя дитино !

Колись і брат твій теж хотів
Прикласти рук до панських булок,
Та довелось через катів
Йому потрапити до Тули,
А там на копні золоті,
Туди, де мучились оті,
Що ставились до бідних чуло ...

І я не розумів цих слів,
Хоч і мовчав під час розмови.
Дитячий розум мій волів
Якоїсь іншої понови.
І марив я про білий хліб
На панській вижовклій землі
Без висівок і без полови.

І тішивсь колоніст - дивак,
І посміхавсь поміщик п'яно.
Такі у них смішні слова,
І в кожній пісні про Мар'яну.

А на ланах,
 як ніч стара,
З серпами пробивали п'яти.
І кожний знав, що дітвора
Чекає на покрову тата.

І кожний знав, що не одна
Десь побивається Мар'яна.
Свою планиду проклина
І землю колоніста - пана.

І мріяли старі щодня,
І молоді щодня чекали,
Коли мине їх та пеня,
Що їхніх прадідів спіткала.

А дні летіли,
 бігли дні,
І на полях жита буяли,
Й на небосхилі в далині
Збігали хмари й набігали.

І виряжали в путь стару
Жінки і матері на літо
Свої подружжя й дітвору
За злот наругу знов терпіти.

І йшли ми,
 йшли,
 як чорна ніч,
Ключами ливули на південь,
Щоб наші зеленаві дні
Знов перевів поміщик - звідень.

І не минала нас пеня,
За павібрата з нами злидні
Жили на крупнику щодня
І їли недогризки житні.

А ми мовчали, як німі,
І покладались на розмови ...
Та довелося нам самим
У зброї пошукати слова.

Й заворушились робарі,
Міста на допомогу стали.
І з Таврії малі й старі
Пани неоглядки помчали.

І оплинули зразу всі,
Забули про колишнє горе :
Наш проводир Скакун Мусій
Побив стокосами простори.

І не ходили більше ми,
На заробітки до Херсона :
Лани засіяли сами
І в Таврії і понад Доном.

КРІСКИ

(Уривок з повісті)

Давно це діялось.

Не вчора

Та, мабуть, і не рік тому.

Ми ще були малі —

дітвора.

Дивитись часто на тюрму

Ходили за село,

до міста,

Що посміхалося вогнисто.

Збиралось нас хлоп'ят по двадцять,

І все малята,

пацани,

І тільки одному дванадцять,

Було не більше.

З осени

Він мав ходити десь до школи,

Хоч був обідраний і голий.

Зирнути найми.

Й тільки мо
Малий Петро і знав, що тато
Там, де Макар пасе телята.

Бо часто нас, було, зібравши,
Він починав про жандарів
Якісь казки.

А ми, не знавши,
Сміялися, що він дурів.
І тільки потім, ставши в лави,
Ішли до міста для забави,

Щоб подивитись там, буває,
На вежі кам'яні хіба,
Чи на постамент Миколая,
Що для тюрми свого герба
Не пожалів

і на фронтоні
Знайшов ще місце і короні.

Та ось, мій дорогий читачу,
Довідалися якось ми,
Що вам Петра вже більш не бачить
І не ходити до тюрми,
Бо мати і його у Кріски
До управителя Копистки

Здала.

І вже не знать ніколи
Йому аві дітей, ні школи.

Хоч, правда, потім випадково
Стрічали ми не раз Петра,
Та краще ми давайте слово
Замовимо ще й про двора,
В якому нашому Петрові
Жилося гірше, ніж корові.

II

Ви, мабуть, чули і не раз,
Що на Україні, крім Дніпра,
Є ще й Десна.

Велика річка.

І понад річкою гора.
Так ось на цій горі давненько
Пан оселився поганенький.

А потім якось князем став,
Та це й не диво, бо літа
Змінилися,

І на престолі

Сидів уже не цар - удав,
А європейська Мессаліна —
Софія Цербська — Катерина.

І став він бутіти собі
На задесенському горбі,
На втіху збудувавши палац
Князівській пещеній юрбі,
В якому й Катерина часом
Відпочивала з славним князем.

Та потім, коли князь помер
І залишився син Семен,
А від Семена семенята,
Вони не лізли на рожен
Царів великих.

А помалу
Собі маєтки будували.

Бо знали, що старе життя
Поринуло у небуття,
І що цариці Катерині
Уже немає вороття,
І що тепера можна тільки
Про давнє згадувати діткам.

І ось один із семенят,
Що мав селянство за ягнят,
Діставши прадідові добра,
Своєї волі не спиняв,
А, як і інші семенята,
Почав маєтком заправляти.

До Вишеньок, що дід лишив,
Він хутори ще прикупив
У Капніста у графа якось,
І зараз же їх охрестив,
Назвавши замість Жовті Піски,
Маєтком Довгоруких,
Кріски.

І там,
де в графа баштани
Родили гарні кавуни
І дубівки такі, як ночви,
Пан наказав, щоб комини
Куріли день і ніч над степом,
Бо виникла нова потреба :

Він якось за кордоном був
І ледве голови не збувсь,
Заклавши навіть і маєток
У Монте - Карло.

Та добувсь
Додому він.
А зараз гроші ...
Бо це, мо' тільки й допоможе.

І збудувала на горбах
На власних панові юрба
Велику цукроварню в Крісках.

Й поповз такий, мов та журба,
Гадюкою в степи далеко
Згурастий* дим, як сажі злепок,

А потім ще й гуральню тут
Майстрі спорудили

оту,

Що все життя їм довелося
Робить на неї,

і біду

Терпіти вічно й жити вбогс,
Молитися панам і богу.

І закрутилссь,

загуло ...

Працює на заводах хлоп
І гнеться в спеку і в морози,
Щоб тільки добре все було,
Бо,

якже ж,

треба жити пану

і гроші мати

і пошаву !

І справді,

пан для паненят,

Придбавши трохи грошенят

І врятувавши честь князівську
У Монте - Карло,

знову знявсь.

І вже не так, як то бувало,
А так, як князю подобало.

Спочатку він у Петербург,
А потім за кордон,

у бург

Якийсь німецький чи голландський
Поїхав з дітьми.

Люд забувсь,

Що є на світі князь великий,
Князь довгорукий,

пан дволикий.

Та тільки якось восени,
Коли вже сніг покрив лани,
Копистка, управитель панський,
Що найняли його пани,
Дістав від князя телеграму
З Голландії,

із Амстердаму.

Великий князь писав йому,
Щоб він,

Копистка,

цю зиму

Із Крісок кілька сот волів,
Чи бражних корівок кому
Продав на тисячу червінців
Й до Емса гроші вислав жінці.

Й пройшли серед селян чутки,
Подейкувать робітники
Знов почали,
 що пан Копистка,
Хоч він і був із мужиків,
Корови буде продавати,
Волів за дешево збувати.

Бо пані,—
 хтось тепер казав,—
Під Емсом у старих лісах
Кур'єрський потяг на хвилину
Спинила.

 Стало, мабуть, пса
Шкода, що в потязі одбився
І ненароком загубився.

А зараз треба їй платить
Чимало німцям золотих,
Бо в них лорядки —
 не в Росії,
Та й німці, далебі, не з тих,

Щоб дарувати.

І сміялись,
Як пані з німцем догулялись.

Хоч, правда, всі ці копійки
Із мозолястої руки
І вичавив дерій * Копистка,
Та не дізнались хлопаки
Старі й малі,—

зігнувши спини,
Робили день і ніч невпинно.

Так ось якраз до цих паєв,
Що не носили жупанів,
І одвела Петрова мати
Усіх своїх сиріт - синів,
І серед них Петра малого,
Що ми й почнемо знов про нього.

ПОЯСНЕННЯ ДЕЯКИХ СЛІВ,
ЩО Є У КНИЗІ

eliv.nlu.org.ua

Спасати — стравити, столочити тощо.
Охляв — виснажена людина.
Біблашіти — броснитися.
Буртіль — сувій.
Млака — трясовина.
Харамаркало — піп, дяк і взагалі особи з причту.
Радшпути й джати — індійські народності, найближчі до циган.
Порівнююче вивчення санскриту, індуських і циганських говірок привело до загального переконання, що цигани вихідці з Індії.
Шень ші і ту - хао — сільська чиновницька верхівка.
Ді - чжу — поміщик.
Цзюнь - фа — мілітарист.
Гун чан - дан — комуністична партія.
Pura veritas (пура верітас) — чиста правда.
Браницьки — це рушійні пружини псльського наступу 1920 року. За старого часу, до революції, графи й графині Браницькі тримали в своїх руках загалом у шести повітах (Васильківському, Звенигородському, Радомишльському, Черкаському, Таращанському та Канівському) 254.801 дес. землі.

Кальм - Подольський — це з тієї шляхти, якій „несть числа“, що висмоктувала соки з українського народу і особливо активно боролася проти пролетаріату під час польської окупації в 1920 році, намагаючись повернути мільйони десятин назавжди втраченої панством землі на Радянській Україні.

Літавець — метеор.

Bourgeois-gentilhomme (буржуа - жантільом) — галантний буржуа.

Juste milieu (жюст мілье) — золота середина —

Куржак — іней.

Маняка — щось подібне до ганчірки.

Кметь — селянин.

Турувати — обмірковувати,

Талія — податок на рухоме майно або на весь гуртовий прибуток за доби промислового капіталізму у Франції.

Табель — податок з селян за сіль у Франції тоді ж.

Згура — сажка.

Летка — непосідюча жінка.

Метка — переносно: багато.

Перепічка — жінка-пекар.

Маржина — худоба.

З М І С Т

Розділ I

	Стор.
Переборець Опанас	7
Весна	11
З ланів колгоспних до колгоспу	13
В нашому селі за Доном	15
Мати	17
Дід Іван	23
Вечір — ніч	26
На Донбас	28
Балада	29
Циганка	33
Виряжаю мужа	35
Ruga veritas	38
Парашутист	42
Розмова з папом Радзівілом	45
Мій герой	50

Розділ II

На схилі літ весна прийшла	55
На дорозі у проталь весінне тепло	57

	Стор.
Осінь	60
А тепер привіт	62
Викінчений роман	65
Bourgeois — gentilhomme	67
Про прекрасну даму	69
Повновидний місяць у талу	71
Зникла безнадійність	72
З походу	74
Цвірінчать горобці — на сонце	76
Доба щодня зростає й ширша	78

Розділ III

Приходить радість	81
Колями сонце — колями води	83
Над морем	84
Huste milieu	86
І над листком дощик шумить	87
Стомився день	88
Пароплав останній	89
Ескіз	91
Початок	93

Розділ IV

Київ	97
Мати не вийде, ні	107
Звичайні спогади	109
Перші роки	112
За сонцем дні	115
Дев'яте термідора	117
З минулого	121

	Стор.
Син і мати	123
Постукаєм, постукаєм	125
Фрагменти	129
Хліб	134
„Ходили в Таврію щороку“	138
Кріски (уривок з поеми)	142
Пояснення деяких слів, що є у книзі	153

Друкарня імени М. В. Фрунзе. Харків, Донець-
Закаржевська, 6. Уповноважен. Головліту 4213.
Зам. 1181. Тир. 3.500. 5 друк. арк.

Видання 414. Папер. ф. 62 x 94 — 50 кг 2¹/₂ пап.
арк. 1 пап. арк. 90.000 літ. Здано в роботу
11/X-35 р. Підписано до друку 14/XII-35 р.

A 455230